

مطالعه تاریخچه مواد مخدر و ارزیابی تأثیر پایبندی به اعتقادات اسلامی در گرایش دانشجویان دانشگاه پیام نور اردبیل به مصرف

مواد مخدر از طریق پیشرفت تحصیلی

ولی‌اله خوش‌طینت^۱

چکیده

اعتیاد به عنوان یکی از بحران‌های چهارگانه قرن بیست و یکم می‌باشد که همه جوامع را درگیر کرده است. در حال حاضر با توجه به نرخ رشد سالانه اعتیاد (۸٪) و رشد جمعیت (زیر ۳٪)، تعداد مصرف‌کنندگان مواد افیونی ۶ میلیون نفر برآورد می‌شود به علاوه شیوع اعتیاد در جوانان رو به رشد است به طوری که سن ابتلا به اعتیاد در ایران طی دو دهه اخیر به شدت کاهش یافته و به زیر ۲۰ سال و گاهی به دوره راهنمایی رسیده است. به منظور مطالعه تاریخچه مواد مخدر و ارزیابی تأثیر پایبندی به اعتقادات اسلامی در گرایش دانشجویان دانشگاه پیام نور اردبیل به مصرف مواد مخدر از طریق پیشرفت تحصیلی از بین تعداد تقریبی ۸۰۰۰ دانشجوی در حال تحصیل در جریان نیم‌سال اول سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸ دانشگاه پیام نور مرکز اردبیل، تعداد ۴۰۳ نفر از دانشجویان به عنوان نمونه آماری به شیوه خوشه‌ای تصادفی انتخاب گردید. حجم نمونه بر اساس جدول کرجسی - مورگان با احتساب $\alpha=0/05$ محاسبه گردید. روش پژوهش از نوع مطالعات توصیفی - همبستگی بود. داده‌های مورد نیاز پژوهش به صورت میدانی با استفاده از پرسشنامه‌های زیر جمع‌آوری گردید: ۱- پرسشنامه التزام عملی به اعتقادات اسلامی با پایایی ($\alpha=0/98$)، دارای مؤلفه‌های التزام عملی به نماز خواندن ($\alpha=0/93$)، التزام عملی به روزه‌گرفتن ($\alpha=0/94$)، التزام عملی به احکام شرعی الهی ($\alpha=0/96$) و

۱. استادیار، عضو هیات علمی گروه الهیات و علوم اسلامی دانشگاه پیام نور، ایران.

التزام عملی به معاشرت با افراد مذهبی ($\alpha=0/92$)؛ ۲- پرسشنامه گرایش به مصرف مواد مخدر با پایایی ($\alpha=0/86$)، دارای مؤلفه‌های عوامل خانوادگی ($\alpha=0/67$)، عوامل اجتماعی - محیطی ($\alpha=0/59$)، دوستان ($\alpha=0/63$) و ویژگی‌های فردی ($\alpha=0/78$). پیشرفت تحصیلی نیز در قالب معدل ترم قبل و معدل کل از دانشجویان پرسیده شد. داده‌های جمع‌آوری‌شده به صورت توصیفی گزارش شد. سپس سؤالات اصلی تحقیق با استفاده از تحلیل مسیر به صورت استنباطی تحلیل گردید. نتایج تحلیل نشان داد که بین التزام عملی به اعتقادات اسلامی و گرایش دانشجویان نسبت به مصرف مواد مخدر رابطه منفی مستقیم و معنی‌دار وجود دارد. مجموع اثرات غیر مستقیم التزام عملی به اعتقادات اسلامی بر گرایش دانشجویان نسبت به مصرف مواد مخدر برابر $0/06$ - بوده که رقم نسبتاً پایینی است.

واژگان کلیدی

پیشرفت تحصیلی، مواد مخدر، التزام عملی به اعتقادات اسلامی، تاریخچه اعتیاد

مقدمه

در حال حاضر با توجه به نرخ رشد سالانه اعتیاد (۸٪) و رشد جمعیت (۳٪)، تعداد مصرف‌کنندگان مواد افیونی ۶ میلیون نفر برآورد می‌شود. به علاوه شیوع اعتیاد در جوانان رو به رشد است، به طوری که سن ابتلا به اعتیاد در ایران طی دو دهه اخیر به شدت کاهش یافته و به زیر ۲۰ سال و گاهی به دوره راهنمایی رسیده است. (شمسی میمندی و همکاران، ۱۳۸۷ ش.) در مجموع، گزارشات نشان می‌دهد سن اعتیاد به مواد مخدر نسبت به چند سال گذشته حدود ۱۰ سال کاهش یافته است و این مسائل نشان می‌دهد که اقدامات انجام‌یافته در چندین سال اخیر زیاد کارایی نداشته است. (باقیانی مقدم و همکاران، ۱۳۸۹ ش.) انواع اعتیاد به مواد مخدر سه قطب دارد: قطب اول: ماده مورد استفاده و تأثیرات آن بر ارگانیسم؛ قطب دوم: شخصیت فرد معتاد و تمام عوامل عاطفی مربوط به آن؛ قطب سوم: نقش محیط افراد معتاد در دوران‌های مختلف زندگی و سایر محیط‌های زیستی است که فرد جبراً در آن‌ها قرار می‌گیرد. (باقیانی مقدم و همکاران، ۱۳۸۹ ش.)

۱- تاریخچه پیدایش تنباکو

وقتی کریستف کلمب نیمکره غربی را کشف کرد، در یادداشت روزانه خود نوشت: «بومیان، برگ‌ها را به صورت درهم پیچیده‌شده یا در چپق، آتش می‌زنند و دود آن را وارد دهان خود می‌کنند». (اشتون و همکاران، ۱۹۸۲ م.) مسلم است که این برگ‌ها تنباکو بوده‌اند. بعضی کاشفان اولیه به تدخین دست زدند و احتمالاً به دلیل لذت آن، برگ‌های تنباکو را در اوایل سده ۱۵۰۰، با خود به اروپا بردند که در آن‌ها تنباکو بیشتر برای «مقاصد پزشکی» مورد استفاده قرار می‌گرفته است. بعدها در همان قرن، استعمال دخانیات برای کسب لذت، در میان مهاجرنشینان در آمریکا و در اروپا رواج یافت. در سده ۱۶۰۰، کشیدن پیپ رایج شد و فرانسوی‌ها انفیّه

را معمول کردند. انفیه تنباکویی است به صورت گرد درآمده که مردم، بیشتر آن را با قراردادن زیر بینی و کشیدن نفس عمیق، به بالا می کشیدند. در اوایل سده ۱۶۰۰، پس از آنکه مخترعان دستگاهی برای تولید انبوه سیگار ساختند و پرورش دهندگان گیاه، نوع بهتری از تنباکو را به عمل آوردند، تمایل مردم به استعمال دخانیات در ۵۰ سال بعد، به سرعت افزایش یافت. در اواسط دهه ۱۹۶۰، کشیدن سیگار در ایالات متحده به اوج رواج خود رسید. در این زمان تقریباً ۵۳٪ بزرگسالان مرد و ۳۴٪ بزرگسالان زن، پیوسته سیگار می کشیدند، کشیدن سیگار در میان بزرگسالان ۲۰ تا ۴۵ ساله رواج بیشتری داشت. به طوری که در حدود ۶۰٪ مردان و ۴۰٪ زنان به طور مرتب سیگار می کشیدند. تا پیش از آن زمان، بیشتر مردم درباره اثرهای جدی سیگار کشیدن بر سلامت، چیزی نمی دانستند، اما در سال ۱۹۶۴ مدیر کل بهداشت عمومی ایالات متحده، گزارشی را درباره این تأثیرات انتشار داد و در رسانه های آمریکا و روی بسته های سیگار، هشدارهایی در مورد ضررهای سیگار کشیدن، داده شد؛ از آن زمان به بعد از میزان سیگار کشیدن بزرگسالان به شدت کاسته شده و امروزه در آمریکا تقریباً ۲۸٪ مردان و ۲۳٪ زنان سیگار می کشند. (شاپلند و همکاران، ۱۹۸۵ م.)

۲- تاریخچه اعتیاد در ایران

در مورد چگونگی ورود تریاک به ایران نظرات گوناگون و متفاوتی وجود دارد. گروهی از تاریخ دانان ورود تریاک را به ایران یادگار یورش اعراب دانسته و گفته اند: افیون یا کوکنار که از دوران قدیم به خشخاش معروف بوده و هم اکنون آن را «تریاک» می نامند با حمله اعراب از مصر و عربستان به ایران آمده است و از همان دوران خوردن آن به عنوان عامل تسکین دهنده دردها و مواد نیروبخش جسم و علاج بی خوابی رواج داشته است. (آقابخشی، ۱۳۷۹ ش.) عده ای آغاز رواج و استعمال

گسترده تریاک را در ایران از زمان ناصرالدین شاه قاجار می‌دانند. استعمارگران خارجی با ایادی داخلی در این دوره خصوصاً از سال ۱۸۵۱ میلادی به بعد عملاً در ترویج و اشاعه مواد افیونی و مخدر کوشیدند. در این دوره عده‌ای از کارگزاران استعمار در پوشش «درویش هندی» و «رهنمودان طریقت» در خراسان و کرمان پراکنده شدند و به آموزش آن به مردم همت گماشتند و حتی در ماهان کرمان کشت تریاک را برای خود فراهم دیدند و از مجالس افیون سخن‌ها آوردند و بین مردم پخش کردند. (وثوقی، ۱۳۷۶ ش).

۳- پدیده اعتیاد به مواد مخدر بعد از پیروزی انقلاب اسلامی

پس از بهمن‌ماه ۱۳۵۷ مصرف مواد به خاطر فراهم‌آوردن بعضی از شرایط مساعد و پس از آن جنگ بین ایران و عراق، تحریم اقتصادی، افزایش بیکاری، گرانی، تورم و سایر مشکلات اجتماعی نیز به اوج خود رسید و آمار معتادان به طرز سرسام‌آوری رو به فزونی نهاد. (وثوقی، ۱۳۷۶ ش). دو سال پس از انقلاب اسلامی، یعنی در سال ۱۳۵۹، لایحه قانونی تشدید مجازات و اقدامات تأمینی و درمانی برای مداوا و اشتغال به کار معتادان در ۲۵ ماده به تصویب رسید. یکی از مواد، دولت را مکلف می‌ساخت تا مراکز مجهری برای نگهداری و مداوای «مجرمین» معتاد ایجاد کند و کارگاه‌های صنعتی نیز در این مراکز دایر شود تا پس از بازتوانی، به کار و اشتغال بپردازند. بر این اساس، بیمارستان‌های «معتادین ونک» تهران و «یافت‌آباد» تعطیل شد و مأموران کمیته‌های انقلاب اسلامی، معتادان را دستگیر کرده به عنوان مجرم در دادستانی‌ها تحویل می‌دادند تا برای گذراندن دوران محکومیت و بازپروری به مراکز مربوطه سپرده شوند. (آقابخشی، ۱۳۷۹ ش).

اعتیاد وضعیتی است که در نتیجه مصرف پیاپی یک ماده طبیعی یا مصنوعی به وجود می‌آید، به طوری که شخص از نظر جسمانی و روانی به آن ماده وابسته

می‌شود. وابستگی جسمانی حالتی است که در آن بدن به ماده‌ای عادت می‌کند و آن را به کارکرد «طبیعی» بافت‌های بدن وارد می‌سازد. (شوستر و همکاران، ۱۹۹۲ م.)

منظور از التزام عملی به اعتقادات اسلامی، انجام رفتار تشریفاتی و آشکار در ملا عام یا خلوت است که به بیان دیگر همان بعد مناسکی و آیین دینی نامیده می‌شود. (آذربایجانی و همکاران، ۱۳۸۵ ش.) اعتقادات دینی به عنوان مجموعه‌ای از اعتقادات، باورها و نیایدها و نیز ارزش‌های اختصاصی و تعمیم‌یافته، از مؤثرترین تکیه‌گاه‌های روانی به شمار می‌رود که قادر است معنای زندگی را در لحظه‌لحظه‌های عمر فراهم سازد و در شرایطی خاص نیز با فراهم‌سازی تکیه‌گاه‌های تبیینی، فرد را از تعلیق و بی‌معنایی نجات دهد. (بهرامی، ۱۳۷۸ ش.) اعتقادات دینی، باورهایی را دربر می‌گیرد که انتظار می‌رود پیروان آن دین، بدان‌ها اعتقاد داشته باشند. (سراج‌زاده و همکاران، ۱۳۸۰ ش.) در این پژوهش التزام عملی به اعتقادات اسلامی، نمره‌ای است که آزمودنی‌ها در پرسشنامه ۴۵ سؤالی التزام عملی به اعتقادات اسلامی کسب نمودند.

مقیاس سنجش این متغیر فاصله‌ای است. پیشرفت تحصیلی، در قالب معدل تحصیلی سنجیده شد که حاصل میانگین معدل ترم قبل از اجرای پرسشنامه و معدل کل دانشجویان بود. مقیاس سنجش این متغیر فاصله‌ای است. گرایش به مصرف مواد مخدر، معیار میزان گرایش به مصرف مواد مخدر نمره‌ای است که دانشجویان در پرسشنامه ساخته‌شده توسط مرکز مشاوره دانشجویی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، به دست می‌آوردند. مقیاس سنجش این متغیر فاصله‌ای است.

نتایج پژوهش ده‌کردیان و گلزاری در سال ۱۳۸۹ نشان داد در بین دانشجویان دانشگاه‌های دولتی تهران، در گروه علوم انسانی ۱۳/۵ درصد، در گروه فنی و مهندسی ۹/۲ درصد، در گروه علوم پزشکی ۱۰/۴ درصد و در گروه هنر ۱۱/۲ درصد دانشجویان آمادگی سوء مصرف مواد مخدر را دارند. بنابراین امروزه دانشجویان

دانشگاه‌ها نیز به عنوان بخشی از افراد سرآمد جامعه از این آسیب در امان نیستند. (زرانی و همکاران، ۱۳۸۵ ش.) دین و مذهب یکی از اساسی‌ترین و مهم‌ترین نهادهایی است که جامعه بشری به خود دیده است، به طوری که هیچ گاه بشر خارج از این پدیده زندگی نکرده و همواره بدان پناه برده است. قرآن می‌فرماید: خداوند این آیین پاک را برای شما برگزیده است و شما جز بر آیین اسلام نمی‌میرید. (بقره: ۱۳۲)

به گفته پلوتارک اگر به صحنه گیتی نظری بیافکنیم، بسیاری از جاها و اماکن را خواهید دید که در آنجا نه آبادیست نه علم و نه دولت، اما یکجا که خدا نباشد نمی‌توان پیدا نمود. (نوابخش و همکاران، ۱۳۸۵ ش.)

مذهب هم، به عنوان مجموعه‌ای از اعتقادات، بایدها و نبایدها و نیز ارزش‌های اختصاصی و تعمیم‌یافته، از مؤثرترین تکیه‌گاه‌های روانی به شمار می‌رود که قادر است معنای زندگی را در لحظه‌لحظه‌های عمر فراهم سازد و در شرایطی خاص نیز با فراهم‌سازی تکیه‌گاه‌های تبیینی، فرد را از تعلیق و بی‌معنایی نجات دهد (بهرامی، ۱۳۷۸ ش.) اعتقادات مذهبی، باورهایی را دربر می‌گیرد که انتظار می‌رود پیروان آن دین، بدان‌ها اعتقاد داشته باشند. (سراج‌زاده، و همکاران، ۱۳۸۰ ش.) مذهب به عنوان یک میانجی بر فرآیند فکری و ارزیابی رویدادهای روزمره زندگی فرد تأثیر می‌گذارد، بدین ترتیب حتی بسیاری از رویدادهای به ظاهر منفی، مثبت و معنی‌دار ارزیابی می‌شوند. (ظهور و همکاران، ۱۳۸۱ ش.) مریل، سلزار و گاردنر در سال ۲۰۰۱ در پژوهش خود نشان دادند که عواملی نظیر فراوانی حضور در کلیسا، سطح بالای دین‌داری در اعضای خانواده و والدین، فراوانی بحث‌های دینی خانوادگی اثر حمایت‌کننده در مقابل مصرف مواد در نوجوانان و جوانان دارد. (خدایاری فرد و همکاران، ۱۳۸۶ ش.)

یافته‌های پژوهشی رزمجویی در سال ۱۳۸۹ با عنوان رابطه تعالی معنوی با احتمال آسیب‌پذیری نسبت به مصرف مواد مخدر در دانشجویان با نمونه ۱۵۰ از دانشجویان دوره کارشناسی دانشگاه شیراز نشان داد که در بین دانشجویان، رشد تعالی معنوی آسیب‌پذیری نسبت به مواد مخدر را به طور معنی‌داری کاهش می‌دهد. همچنین در این پژوهش بین تمامی مؤلفه‌های تعالی معنوی شامل وحدت، کامروایی معنوی و پیوند معنوی با احتمال مصرف مواد مخدر رابطه معکوس وجود دارد. بنیت در سال ۲۰۰۲ با بررسی رابطه رفتارهای سالم و عملکرد تحصیلی دانشجویان به این نتیجه رسید که برخی رفتارهای سالم مثل خواب، استراحت، تغذیه مناسب، ورزش و معنویت با معدل دانشجویان همبستگی مثبت دارد. یافته‌های تمنایی‌فر و همکاران در سال ۱۳۸۶ در پژوهشی تحت عنوان تأثیر آموزش سبک زندگی بر کاهش اضطراب امتحان، ارتقای سبک زندگی و بهبود عملکرد تحصیلی دانشجویان نشان داد که آموزش سبک زندگی در افزایش پیشرفت تحصیلی و کاهش اضطراب امتحان دانشجویان تأثیر مثبت داشته است. زارع و همکاران (۱۳۸۶ ش.) با عنوان رابطه وضعیت تحصیلی با سلامت عمومی و عزت نفس در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شیراز با نمونه ۵۱۲ نفری شامل ۱۶۸ پسر و ۳۴۴ دختر به این نتیجه دست یافته است که بین سلامت عمومی دانشجویان دارای سابقه مشروطی و دانشجویان فاقد سابقه مشروطی تفاوت معنی‌داری وجود دارد به طوری که دانشجویان فاقد سابقه مشروطی در مقایسه با دانشجویان دارای سابقه مشروطی به طور معنی‌داری سالم‌تر هستند.

یافته‌های پژوهشی منوچهری اردکانی و کهنسال در سال ۱۳۸۶ با عنوان مقایسه سلامت روانی دانشجویان مشروط و غیر مشروط دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت روی نمونه ۲۰۰ نفری دانشجویان غیر مشروط در مقایسه با دانشجویان

مشروط به طور معنی داری از سلامت عمومی بهتری برخوردار هستند. یارمحمدیان و همکاران در سال ۱۳۸۶ در پژوهشی با عنوان تحلیل رابطه میان بهداشت روان و پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشگاه اصفهان بر روی نمونه ۳۵۰ نفر از دانشجویان نشان دادند بین سلامت عمومی و پیشرفت تحصیلی رابطه معنی دار وجود دارد. همچنین از بین مؤلفه‌های سلامت عمومی، سلامت در کارکرد جسمانی و سلامت در کارکرد اجتماعی با پیشرفت تحصیلی رابطه مثبت معنی دار داشته، اما اختلال اضطرابی و اختلال افسردگی رابطه معنی داری با پیشرفت تحصیلی نداشته‌اند.

اهداف تحقیق عبارتند از: ۱- بررسی رابطه مستقیم بین متغیرهای التزام عملی به اعتقادات اسلامی، پیشرفت تحصیلی و گرایش دانشجویان به مصرف مواد مخدر؛ ۲- بررسی رابطه غیر مستقیم متغیر التزام عملی به اعتقادات اسلامی بر گرایش دانشجویان به مصرف مواد مخدر.

روش

روش پژوهش از نوع مطالعات توصیفی - همبستگی است، زیرا روابط بین متغیرها مورد بررسی قرار گرفته، تأثیرات آن‌ها بر همدیگر مطالعه می‌گردد.

۱- جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری این پژوهش را تعداد تقریبی ۵۰۰۰ نفر دانشجوی دختر و ۳۰۰۰ نفر دانشجوی پسر در مجموع ۸۰۰۰ نفر دانشجوی مرکز اردبیل در جریان نیم‌سال اول سال تحصیلی ۱۳۸۸-۸۹ تشکیل می‌داد.

۲- روش نمونه‌گیری

در این پژوهش از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی برای نمونه‌گیری استفاده شد. بدین منظور از بین رشته‌های مختلف تحصیلی، ابتدا به طور تصادفی، کلاس

انتخاب شد. سپس در داخل کلاس‌ها، دانشجویان به عنوان واحد نمونه‌گیری انتخاب می‌شدند.

۳- حجم نمونه آماری

حجم نمونه آماری بر اساس جدول کرجسی - مورگان محاسبه گردید. بر اساس جدول مذکور با احتساب $\alpha=0/05$ از جامعه‌ای به حجم ۷۰۰۰ بایستی نمونه‌ای ۳۶۴ نفری و از جامعه‌ای به حجم ۸۰۰۰ نفر نمونه‌ای ۳۶۷ نفری انتخاب نمود. (کرجسی و همکاران، ۱۹۷۰ م.) در این پژوهش هم برای رعایت کفایت نمونه و هم با توجه به خوشه‌ای بودن روش نمونه‌گیری، نمونه‌ای با حجم ۴۰۳ نفر انتخاب گردید. لازم به توضیح است که به هنگام استفاده از فرمول $n = \frac{Z^2 \alpha/2 P \cdot Q \cdot d}{d^2}$ که در آن $p=q=0/5$ (بیشترین مقدار ممکن واریانس صفت‌های مورد مطالعه) نیز رقم $n=400$ به عنوان نمونه آماری محاسبه می‌گردد. از بین افراد نمونه آماری ۳۰۴ نفر معادل ۷۶٪ دانشجوی مؤنث و ۹۶ نفر معادل ۲۴٪ دانشجوی مذکر بوده‌اند.

۴- ابزار پژوهش

در این پژوهش برای جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز، علاوه بر ۴ سؤال جهت اخذ اطلاعات دموگرافیک جنسیت، رشته تحصیلی، معدل نیم‌سال قبل و معدل کل از ۴ پرسشنامه به شرح زیر استفاده شد.

پرسشنامه التزام عملی به اعتقادات اسلامی: مقیاس خودسنجی التزام عملی به اعتقادات اسلامی برای اندازه‌گیری رفتارهای دینی نوجوانان و جوانان مسلمان تدوین شده است. در انتخاب جملات این مقیاس، آن دسته از اعمال و رفتارهای دینی که انجام آن‌ها از یک جوان مسلمان انتظار می‌رود، در کانون توجه قرار گرفته است. بنابراین جملات پرسشنامه شامل سایر تکالیف دینی بزرگسالان نظیر جهاد و زکات نمی‌شود. این پرسشنامه توسط نویدی بر روی

جوانان پنج منطقه شهر تهران هنجاریابی شده است. این پرسشنامه دارای ۴۵ ماده است که ۱۲ ماده برای التزام عملی به نماز، ۸ ماده برای التزام عملی به روزه، ۱۸ ماده برای التزام عملی به دیگر احکام شرعی الهی، ۷ ماده برای رعایت ارتباط با افراد مذهبی اختصاص یافته است.

پرسشنامه از نوع لیکرت ۵ درجه است که گزینه «کاملاً درست=۵»، «درست=۴»، «تقریباً درست=۳»، «نادرست=۲» و «کاملاً نادرست=۱» نمره‌گذاری می‌شود. بر این اساس نمرات بیشتر نشان از التزام عملی بیشتر به اعتقادات اسلامی است. روایی آزمون: برای بررسی روایی^۱ ابزار اندازه‌گیری التزام عملی به اعتقادات اسلامی، از نظر متخصصان استفاده شد. تعدادی از روحانیون و اندیشمندان مسلمان و تعدادی از اساتید دانشگاه «مقیاس خودسنجی التزام عملی به اعتقادات اسلامی» را ابزاری نسبتاً مناسب برای اندازه‌گیری التزام عملی دانش‌آموزان به اعتقادات اسلامی دانستند و استفاده از آن را روا دیدند.

روایی «مقیاس خودسنجی التزام عملی به اعتقادات اسلامی» به طریق دیگری نیز بررسی شد. تعداد ۳۵ نفر از دانش‌آموزان در مطالعه مقدماتی به پرسشنامه مورد نظر پاسخ دادند. همین افراد در یک مصاحبه انفرادی شرکت کردند و توسط پژوهشگر از لحاظ میزان پایبند بودن به اعتقادات اسلامی بر روی یک مقیاس ۲۰ درجه‌ای رتبه‌بندی شدند. سپس همبستگی بین پاسخ‌های کتبی دانش‌آموزان و امتیاز مصاحبه، محاسبه شد و ضریب همبستگی بین امتیازی که مصاحبه‌گر به میزان پایبند بودن هر دانش‌آموز اختصاص داده بود و نمره‌ای که دانش‌آموز از طریق پاسخ‌دادن به پرسشنامه کسب کرده بوده، برابر با ۰/۸۶ به دست آمد. همچنین ضریب همبستگی بین پاسخ کتبی دانش‌آموزان به پرسشنامه مورد نظر و رتبه‌بندی اولیای واحد آموزشی محاسبه شد که ضریب همبستگی مربوط برابر با ۰/۵۷ بود. بنابراین، به

نظر می‌رسد که ابزار اندازه‌گیری التزام عملی به اعتقادات اسلامی از روایی کافی برخوردار است.

پایایی آزمون: برای بررسی پایایی^۲ مقیاس خودسنجی التزام عملی به اعتقادات اسلامی نیز از روش بازآزمایی استفاده شد. مدت زمان فاصله بین اجرای دو آزمون یک هفته بود. ضریب پایایی به دست آمده بر اساس روش بازآزمایی برابر با $r_{tt}=81$ بود. بنابراین درباره پایایی ابزار اطمینان کافی وجود دارد. برای محاسبه پایایی در این پژوهش، پرسشنامه به صورت مقدماتی بر روی ۲۸ نفر از دانشجویان اجرا و با استفاده از روش همسانی درونی محاسبه گردید که مقادیر آن‌ها مطابق جدول ۱ است.

پرسشنامه گرایش به مصرف مواد مخدر: برای اندازه‌گیری میزان گرایش به مصرف مواد مخدر از پرسشنامه ۲۰ سؤالی ساخته دفتر مرکزی مشاوره وزارت علوم، تحقیقات و فناوری استفاده شد. این پرسشنامه برای مطالعه در معرض مصرف مواد بودن دانشجویان جدیدالورود در دانشگاه‌های کشور طراحی شده است. سؤالات پرسشنامه عوامل خطر را در قالب عوامل خانوادگی، ارتباطات اجتماعی، ویژگی‌های روانشناختی فردی ارتباط با همسالان، عوامل محیطی و ویژگی‌های بیولوژیکی فردی بررسی می‌نماید. پرسشنامه از ۶ سؤال دو گزینه‌ای به صورت بله و خیر و ۱۴ سؤال چهارگزینه‌ای تشکیل شده است. روایی و پایایی پرسشنامه در بررسی‌های دفتر مرکزی مشاوره وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به طور کامل بررسی شده است. در این پژوهش نیز در اجرای مقدماتی بر روی ۲۸ نفر از دانشجویان با استفاده از روش همسانی درونی مقدار پایایی کل پرسشنامه برابر $\alpha=0/86$ محاسبه گردید. پایایی مؤلفه‌های پرسشنامه به شرح جدول ۲ است:

پیشرفت تحصیلی در قالب معدل تحصیلی سنجیده شد که حاصل میانگین معدل ترم قبل از اجرای پرسشنامه و معدل کل دانشجویان بود.

۵- روش جمع‌آوری

داده‌های این پژوهش با استفاده از آزمون‌های کاغذی (چاپی) به صورت میدانی جمع‌آوری گردید. بدین ترتیب که پرسشگران آموزش‌دیده در محیط‌های پژوهشی شامل پردیس دانشگاه و کلاس‌های درس حاضر شده و پرسشنامه را در اختیار دانشجویان قرار می‌دادند و پس از تکمیل جمع‌آوری می‌نمودند.

۶- روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

داده‌های جمع‌آوری‌شده پس از ورود به محیط نرم‌افزار SPSS 17 و پردازش به صورت زیر تحلیل شدند. ابتدا سؤالات مرتبط با ویژگی‌های فردی و اجتماعی افراد به صورت توصیفی در قالب جداول و نمودارها گزارش شدند. پس از آن نتایج به دست‌آمده در خصوص متغیرهای اصلی پژوهش به صورت تک‌متغیری و به تفکیک دختر و پسر در قالب جداول توصیفی ارائه می‌گردد. در این راستا ابتدا نمرات تبدیل به مقیاس T شده و مؤلفه‌های متغیرها به همراه خود متغیرها ارائه، سپس متغیرهای اصلی گزارش گردیدند. در ضمن مقایسه‌ای هم بین دو گروه دانشجوی مؤنث و مذکر هم انجام گرفته است. در نهایت تحلیل استنباطی پژوهش با استفاده از روش آماری تحلیل مسیر انجام گرفت.

یافته‌ها

۱- گزارش توصیفی

در این قسمت یافته‌های حاصل از اجرای پرسشنامه در خصوص برخی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخگویان در قالب جداول توزیع فراوانی ارائه و پس از آن نتایج به دست‌آمده در خصوص متغیرهای اصلی پژوهش به صورت تک‌متغیری و به تفکیک دانشجویان مؤنث و مذکر در قالب جداول توصیفی ارائه می‌گردد.

در این راستا ابتدا نمرات تبدل به مقیاس T تبدل شده و مؤلفه‌های متغیرها به همراه خود متغیرها به صورت نیمرخ گزارش می‌گردند. در ضمن در این گزارش به معنی‌داری تفاوت ویژگی‌های بین دانشجویان مؤنث و مذکر بر اساس آزمون t دو گروهی مستقل نیز اشاره شده است. در پایان سؤالات پژوهش با استفاده از تحلیل مسیر به صورت استنباطی تحلیل شده‌اند.

طبق داده‌های جدول ۳، از بین ۴۰۳ نفر دانشجوی نمونه آماری، تعداد ۳ نفر به هنگام پاسخگویی به پرسشنامه، جنسیت خود را علامت نزده‌اند. از بین ۴۰۰ نفر دانشجویی که به این گزینه جواب داده‌اند، ۷۶٪ دانشجوی مؤنث و ۲۴٪ دانشجوی مذکر بوده‌اند.

طبق داده‌های جدول ۴، از کل نمونه آماری، ۱۲ نفر از دانشجویان به این سؤال جواب نداده‌اند. از بین ۳۹۱ نفر باقیمانده که رشته تحصیلی خود را اعلام کرده‌اند، بیشترین آمار مربوط به رشته‌های علوم تربیتی (۷۸ نفر معادل ۱۹/۹ درصد) و رشته حقوق (۵۲ نفر معادل ۱۳/۳ درصد) بوده است و کم‌ترین آمار مربوط به رشته‌های مدیریت اجرایی، زبان انگلیسی، مدیریت جهانگردی و زیست‌شناسی هر کدام به تفکیک ۲ نفر معادل ۰/۵ درصد بوده است.

طبق داده‌های جدول ۵، در تمامی مؤلفه‌های التزام عملی به اعتقادات اسلامی و کل سازه التزام عملی به اعتقادات اسلامی، میانگین نمرات دانشجویان مؤنث از دانشجویان مذکر بالاتر است. مقادیر t محاسبه‌شده طبق جداول ۳ و ۴ نشان می‌دهد که تمامی این تفاوت‌ها در سطح اطمینان ۹۹٪ معنی‌دار است. همچنین طبق نتایج جداول ۳ و ۴، میانگین نمرات دانشجویان مؤنث در التزام عملی به اعتقادات اسلامی و تمامی مؤلفه‌های آن بالاتر از میانگین ۵۰ و دانشجویان مذکر پایین‌تر از میانگین ۵۰ بوده است.

طبق داده‌های جدول ۶، میانگین نمرات دانشجویان مؤنث در معدل ترم ما قبل و معدل ترم کل از میانگین نمرات دانشجویان مذکر پایین بوده، اما مقادیر t نشان می‌دهد که این تفاوت معنی‌دار نیست. البته لازم به توضیح است که میانگین نمرات دانشجویان مؤنث هم در ترم ما قبل و هم در کل ترم‌های تحصیلی پایین‌تر از میانگین ۵۰ و میانگین نمرات دانشجویان مذکر در هر دو متغیر مذکور بالاتر از میانگین ۵۰ است.

طبق داده‌های جدول ۷، میانگین نمره دانشجویان مؤنث در عامل خانوادگی تمایل به مصرف مواد مخدر از میانگین نمره دانشجویان مذکر بالاتر است، اما در متغیرهای عامل محیطی و اجتماعی، عامل دوستان، عامل فردی، تمایل به مصرف مواد مخدر، میانگین نمره دانشجویان مؤنث از میانگین نمره دانشجویان مذکر پایین‌تر است. مقادیر t محاسبه‌شده نشان می‌دهد که تفاوت نمرات بین دانشجویان مؤنث و دانشجویان مذکر معنی‌دار است.

همچنین جدول ۷ نشان می‌دهد که میانگین نمره دانشجویان مؤنث تنها در عامل خانوادگی بالاتر از میانگین ۵۰ و دانشجویان مذکر پایین‌تر از میانگین ۵۰ است، اما در سایر مؤلفه‌ها و نیز کل تمایل به مصرف مواد مخدر وضعیت برعکس است، یعنی میانگین نمره دانشجویان مؤنث پایین‌تر از میانگین ۵۰ و دانشجویان مذکر بالاتر از میانگین ۵۰ است.

۲- نتایج استنباطی

سؤال ۱: آیا بین التزام عملی به اعتقادات اسلامی و گرایش دانشجویان نسبت به مصرف مواد مخدر رابطه مستقیم وجود دارد؟

طبق نمودار ۱، $t = -۶/۰۶$ نشان می‌دهد که مقدار $P_{\Delta 1} = -۰/۲۸$ محاسبه شده با $P < ۰/۰۱$ ، در سطح اطمینان ۹۹٪ معنی‌دار است. به عبارت دیگر در سطح اطمینان

۹۹٪ می‌توان نتیجه گرفت که بین التزام عملی به اعتقادات اسلامی و گرایش دانشجویان نسبت به مصرف مواد مخدر رابطه مستقیم منفی وجود دارد، یعنی با افزایش التزام عملی به اعتقادات اسلامی، گرایش دانشجویان نسبت به مصرف مواد مخدر کاهش می‌یابد.

سؤال ۲: آیا بین پیشرفت تحصیلی و گرایش دانشجویان نسبت به مصرف مواد مخدر رابطه مستقیم وجود دارد؟

طبق نمودار ۲، $t = -0.20$ نشان می‌دهد که مقدار $P_{\text{محاسبه شده}} = 0.01$ محاسبه شده با $P > 0.05$ ، در سطح اطمینان ۹۵٪ معنی‌دار نیست. یعنی نمی‌توان به طور معنی‌دار نتیجه گرفت که بین پیشرفت تحصیلی و گرایش دانشجویان نسبت به مصرف مواد مخدر رابطه مستقیم وجود دارد.

سؤال ۳: آیا بین التزام عملی به اعتقادات اسلامی و گرایش دانشجویان به مصرف مواد مخدر رابطه مستقیم وجود دارد؟

طبق داده‌های جدول ۸، مجموع اثرات غیر مستقیم التزام عملی به اعتقادات اسلامی بر گرایش دانشجویان نسبت به مصرف مواد مخدر برابر 0.06 - محاسبه گردید که رقم بسیار ناچیزی است. در حالی که مقدار اثر مستقیم التزام عملی به اعتقادات اسلامی بر گرایش دانشجویان نسبت به مصرف مواد مخدر برابر 0.28 - محاسبه گردیده است که در مقایسه با مجموع اثرات غیر مستقیم رقم نسبتاً بالایی است.

در مجموع بر اساس روابط تنظیمی طبق نمودار ۳، مجموع اثرات مستقیم و غیر مستقیم برابر 0.34 - محاسبه گردید.

نتیجه‌گیری

این پژوهش به منظور بررسی تأثیر التزام عملی به اعتقادات اسلامی از طریق پیشرفت تحصیلی بر گرایش دانشجویان نسبت به مصرف مواد مخدر انجام گرفت. بدین‌منظور تعداد ۴۰۳ نفر از دانشجویان دانشگاه پیام نور به عنوان نمونه آماری به شیوه خوشه‌ای تصادفی انتخاب گردید. داده‌های مورد نیاز پژوهش با استفاده از پرسشنامه التزام عملی به اعتقادات اسلامی، پرسشنامه گرایش به مصرف مواد مخدر به صورت میدانی جمع‌آوری گردید. داده‌های جمع‌آوری‌شده به صورت توصیفی گزارش شد. سپس سؤالات اصلی تحقیق با استفاده از تحلیل مسیر به صورت استنباطی تحلیل گردید.

نتایج استنباطی پژوهشی نشان داد بین التزام عملی به اعتقادات اسلامی و گرایش دانشجویان نسبت به مصرف مواد مخدر رابطه منفی مستقیم وجود دارد. به عبارتی با افزایش التزام عملی دانشجویان به اعتقادات اسلامی، گرایش آنان نسبت به مصرف مواد مخدر به طور معنی‌داری کاهش می‌یابد. با توجه به این‌که التزام عملی به اعتقادات اسلامی شامل مؤلفه‌های نمازخواندن، روزه‌گرفتن، عمل به احکام شرعی الهی و نیز حضور در اجتماعات مذهبی است، این یافته منطقی به نظر می‌رسد. در بین پژوهش‌های داخلی نتایج پژوهش‌های ظهور و توکلی در سال ۱۳۸۱، بر نقش داشتن اعتقادات مذهبی، ترقی‌جاه و نجفی در سال ۱۳۸۶ بر نقش بهره‌گیری از اعتقادات مذهبی، و شمسی میمندی و همکاران در سال ۱۳۸۷ بر نقش ارزش‌های مذهبی و اجتماعی در کاهش مصرف مواد مخدر تأکید دارند. بررسی بیشتر یافته‌های پژوهش‌های داخلی از قبیل ورودی‌پور و همکاران ۱۳۸۶ بر نقش دوستان و اجتماعات در کاهش مصرف مواد مخدر، مولوی و رسول‌زاده در سال ۱۳۸۳ بر نقش دوستان ناباب و معاشرت با افراد ناباب در گرایش به مصرف

مواد مخدر، رامشت و پورشریفی بر نقش گروه همسالان، محیط اجتماعی ناسالم، آزادی‌های بی‌قید و بند بر گرایش دانشجویان به مصرف مواد مخدر تأکید شده است و بالاخره این‌که معنی‌داری رابطه منفی بین التزام عملی به اعتقادات اسلامی و گرایش به مصرف مواد مخدر با یافته‌های خدایاری فرد، شهابی و اکبری زردخانه در سال ۱۳۸۶ مبنی بر رابطه منفی دینداری با استعداد سوء مصرف مواد و نیز رزمجویی در سال ۱۳۸۹ مبنی بر رابطه تعالی معنوی شامل وحدت، کامروایی معنوی و پیوند معنوی با احتمال آسیب‌پذیری نسبت به مواد مخدر در بین دانشجویان همسو است.

آخرین یافته در خصوص تأثیرات مستقیم بین متغیرها حاکی از آن است که بین پیشرفت تحصیلی و گرایش دانشجویان نسبت به مصرف مواد مخدر رابطه معنی‌دار مشاهده نشد. این نتیجه با یافته‌های پژوهشی مولوی و رسول‌زاده در سال ۱۳۸۳ مبنی بر ارتباط بین پیشرفت تحصیلی و گرایش جوانان به مصرف مواد مخدر ناهمسو است. از جمله دلایل این ناهمسوئی می‌توان به تفاوت بین دو محیط پژوهشی و جامعه آماری اشاره کرد، زیرا پژوهش مولوی و رسول‌زاده در سال ۱۳۸۳ در بین جوانان انجام گرفته است. در حالی که پژوهش حاضر در بین جوانان دانشجو، آن هم در شیوه آموزش از دور (دانشگاه پیام نور) صورت پذیرفته است.

یافته دیگر پژوهش حاکی از آن است که مجموع اثرات غیر مستقیم التزام عملی به اعتقادات اسلامی بر گرایش دانشجویان نسبت به مصرف مواد مخدر رقم معنی‌داری به دست نیامد. این در حالی است که مقدار اثرات غیر مستقیم از تمامی مسیرها رقم کمی محاسبه گردیده است، به طوری که اثر غیر مستقیم التزام عملی به اعتقادات اسلامی از طریق پیشرفت تحصیلی برابر $0.0004/-$ ، از

طریق سبک زندگی و پیشرفت تحصیلی برابر $0/000024$ ، از طریق اختلال در سلامت عمومی و پیشرفت تحصیلی برابر $0/00013$ محاسبه گردید.

در این پژوهش رابطه مستقیم و معنی‌داری بین التزام عملی به اعتقادات اسلامی و پیشرفت تحصیلی به دست آمد که با اصول یادگیری مطرح‌شده در قرآن شامل انگیزه، تکرار، توجه، مشارکت، توزیع یادگیری قابل تبیین است، اما مجموع اثرات مستقیم و غیر مستقیم التزام عملی بر اعتقادات اسلامی بر گرایش به مصرف مواد مخدر برابر $0/34$ و معنی‌دار به دست آمده است. در تبیین این یافته می‌توان چنین اظهار نظر نمود که پدیده گرایش به مصرف مواد مخدر یک پدیده پیچیده بوده و عوامل متعددی در ایجاد و یا ممانعت از آن دخیل هستند، هرچند از نظر آمار و ارقام بین اغلب متغیرهای تحت مطالعه به صورت دو متغیری رابطه معنی‌دار محاسبه گردیده است، اما وقتی متغیرها در کنار هم قرار می‌گیرند و نمود واقعی از عوامل فردی اثرگذار بر گرایش به مصرف مواد مخدر فراهم می‌آورند تأثیرات آن‌ها بر همدیگر در مسیرهای مختلف سبب می‌گردد مقادیر محاسبه‌شده رقم پایینی باشد که این نتایج با یافته‌های سارافینو در سال ۲۰۰۲ مطابق دارد.

۱- محدودیت‌های تحقیق

محدودیت‌های این تحقیق را می‌توان در چهار گروه دسته‌بندی کرد:

محدودیت‌های ابزار: این محدودیت‌ها شامل موارد زیر می‌باشد:

- ۱- با توجه به این‌که ویژگی‌های روان‌سنجی پرسشنامه‌های مورد استفاده کاملاً برای دانشجویان سیستم آموزش از دور بررسی نشده بود و در این پژوهش هم صرفاً به بررسی پایایی اکتفا شد، احتمال خطای ابزار وجود دارد.

۲- خطای احتمالی بعدی که جزء خطاهای ذاتی پرسشنامه است، در این تحقیق نیز به قوت خود باقی است، یعنی این که احتمال دارد پاسخگویان به طور واکنشی به سؤالات پرسشنامه پاسخ داده باشند.

محدودیت‌های روش‌های آماری: در این پژوهش از تحلیل مسیر برای تحلیل فرضیه‌ها استفاده گردید که لازمه استفاده از این روش آماری، نسبی بودن متغیر وابسته است، اما ویژگی‌های علوم انسانی در کل و متغیرهای موجود در این پژوهش به طور خاص نسبی نبوده و به طور مجازی نسبی در نظر گرفته شد که احتمالاً یافته‌های تحقیق را تحت‌الشعاع قرار دهد.

محدودیت‌های مربوط به پاسخگویان: در این پژوهش، کل جامعه آماری در دسترس نبوده است و نمونه انتخابی دانشجویانی بوده‌اند که در پردیس دانشگاهی حضور پیدا نموده‌اند. این مورد می‌تواند یافته‌ها را تحت تأثیر قرار دهد.

محدودیت منابع و پیشینه پژوهشی: با توجه به این که مطالعات انجام‌یافته در زمینه ارتباط بین متغیرهای مورد مطالعه در این پژوهش اغلب به صورت دو متغیره بوده و چندمتغیری نبوده است، لذا امکان بحث بیشتر مقدور نمی‌باشد.

پیشنهادهای کاربردی

مسئولین و تصمیم‌گیران درون سازمانی: میانگین التزام عملی به اعتقادات اسلامی و تمامی مؤلفه‌های آن شامل التزام عملی به نمازخواندن، التزام عملی به روزه‌گرفتن، التزام عملی به احکام شرعی الهی و التزام عملی به معاشرت با افراد مذهبی و حضور در اجتماعات مذهبی در بین دانشجویان پسر پایین‌تر از حد متوسط است. با توجه به اهمیت این فزاینده و نیز حساسیت پرورش دانشجویان به عنوان

افراد سرآمد جامعه به مسئولین و تصمیم‌گیران توصیه می‌شود در پرورش این قشر به دنبال ارائه راهکارها و شیوه‌های کارآمدتر (به غیر از موارد ذکرشده) باشند.

مسئولین و تصمیم‌گیران برون‌سازمانی: میانگین التزام عملی به اعتقادات اسلامی و تمامی مؤلفه‌های آن شامل التزام عملی به نمازخواندن، التزام عملی به روزه‌گرفتن، التزام عملی به احکام شرعی الهی و التزام عملی به معاشرت با افراد مذهبی و حضور در اجتماعات مذهبی در بین دانشجویان پسر پایین‌تر از حد متوسط است. با توجه به اهمیت این فرایض و نیز حساسیت پرورش دانشجویان به عنوان افراد سرآمد جامعه به مسئولین و تصمیم‌گیران سایر سازمان‌ها و نهادها و دستگاه‌ها توصیه می‌شود در برنامه‌های خود به دنبال شیوه‌های کارآمدتری (به غیر از موارد ذکرشده) باشند.

ولی‌الله
خوش‌طین

دانشجویان: با توجه به این‌که عامل دوستان در مقایسه با دیگر عوامل اعتیادپذیری دانشجویان پسر بالاترین میانگین را دارد و مقدار آن بالاتر از حد متوسط می‌باشد و در اغلب تحقیقات نقش دوستان در اعتیاد مورد تأیید است، لذا به دانشجویان ذکور توصیه می‌شود در مراودت‌های اجتماعی و دوستی‌های خود بازنگری نموده، مراقب رفتارهای خطر خویش در بین دوستان باشند.

با توجه به این‌که با افزایش التزام عملی دانشجویان به اعتقادات اسلامی، گرایش آنان نسبت به مصرف مواد مخدر به طور معنی‌داری کاهش می‌یابد و التزام عملی به اعتقادات اسلامی شامل مؤلفه‌های نمازخواندن، روزه‌گرفتن، عمل به احکام شرعی الهی و نیز حضور در اجتماعات مذهبی است، به دانشجویان توصیه می‌شود جهت مصون‌ماندن از آسیب رفتارهای پرخطری همچون اعتیاد به دامن انجام فرایض دینی پناه ببرند.

خانواده‌ها: با توجه به این که عامل محیطی اجتماعی، عامل دوستان، و عامل فردی اعتیادپذیری دانشجویان پسر بالاتر از حد متوسط بوده و محیط دانشگاه بنا به ویژگی‌های آن می‌تواند جریان این مشکل را تسهیل نماید، لذا به خانواده‌ها توصیه می‌شود نظارت بهتر و بیشتری بر فرزندان ذکور خود داشته باشند. مراودت‌های اجتماعی و دوستی‌های آنان را کنترل نمایند.

با توجه به این که با افزایش التزام عملی دانشجویان به اعتقادات اسلامی، گرایش آنان نسبت به مصرف مواد مخدر به طور معنی‌داری کاهش می‌یابد و التزام عملی به اعتقادات اسلامی شامل مؤلفه‌های نمازخواندن، روزه‌گرفتن، عمل به احکام شرعی الهی و نیز حضور در اجتماعات مذهبی است، به خانواده‌ها توصیه می‌شود جهت ایمن‌سازی فرزندان خویش در برابر آسیب‌هایی همچون اعتیاد، از کودکی با روش‌های کارآمد (به غیر از موارد ذکرشده) فرزندان خویش را به سمت انجام فرایض دینی سوق دهند.

جدول ۱: پایایی مؤلفه‌های پرسشنامه التزام عملی به اعتقادات اسلامی

مؤلفه	تعداد سؤال	شماره سؤالات	مقدار پایایی
التزام عملی به نماز خواندن	۱۲	۱ تا ۱۲	$\alpha=0/93$
التزام عملی به روزه گرفتن	۸	۲۰ تا ۲۳	$\alpha=0/94$
التزام عملی به احکام شرعی الهی	۱۸	۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۹، ۳۲، ۳۴ تا ۳۵	$\alpha=0/96$
التزام عملی به معاشرت با افراد مذهبی	۷	۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۳۰، ۳۱، ۳۳	$\alpha=0/92$
کل پرسشنامه	۴۵	۱ تا ۴۵	$\alpha=0/98$

جدول ۲: پایایی مؤلفه‌های پرسشنامه گرایش به مصرف مواد مخدر

مؤلفه	تعداد سؤال	شماره سوال	مقدار پایایی
عوامل خانوادگی	۸	۱۸، ۳-۴، ۳-۳، ۳-۲، ۳-۱	$\alpha=0/67$
عوامل اجتماعی - محیطی	۳	۱۷، ۱۶، ۱۵	$\alpha=0/59$
دوستان	۴	۷، ۶، ۵، ۴	$\alpha=0/63$
ویژگی‌های فردی	۹	۱۹، ۲۰، ۱۴، ۱۳، ۱۲، ۱۱، ۱۰، ۹، ۸	$\alpha=0/78$
تمام پرسشنامه	۲۱	-	$\alpha=0/86$

جدول ۳: توزیع فراوانی پاسخگویان به تفکیک جنسیت

جنسیت	فراوانی	درصد	درصد تصحیح شده
مؤنث	۳۰۴	۷۵/۴	۷۶/۰
مذکر	۹۶	۲۳/۸	۲۴/۰
کل	۴۰۰	۹۹/۳	۱۰۰
بدون پاسخ	۳	۰/۷	-
کل	۴۰۳	۱۰۰	

جدول ۴: توزیع فراوانی پاسخگویان به تفکیک رشته تحصیلی

رشته تحصیلی	فراوانی	درصد	درصد تصحیح شده
علوم تربیتی	۷۸	۱۹/۴	۱۹/۹
حقوق	۵۱	۱۲/۷	۱۳/۰
علوم اجتماعی	۳۱	۷/۷	۷/۹
کامپیوتر	۳۰	۷/۴	۷/۷
روانشناسی	۲۹	۷/۲	۷/۴
کشاورزی	۲۵	۶/۲	۶/۴
حسابداری	۲۱	۵/۲	۵/۴
شیمی	۱۹	۴/۷	۴/۹
ادبیات	۱۸	۴/۵	۴/۶
جغرافیا	۱۵	۳/۷	۳/۸
زمین شناسی	۱۳	۳/۲	۳/۳
ریاضی	۱۱	۲/۷	۲/۸
مدیریت بازرگانی	۱۰	۲/۵	۲/۶
مدیریت دولتی	۹	۲/۲	۲/۳
مدیریت صنعتی	۶	۱/۵	۱/۵
تاریخ	۶	۱/۵	۱/۵
آمار	۵	۲/۱	۱/۳
تربیت بدنی	۴	۱/۰	۱/۰
صنایع	۲	۰/۵	۰/۵
مدیریت اجرایی	۲	۰/۵	۰/۵
زیست شناسی	۲	۰/۵	۰/۵
زبان انگلیسی	۲	۰/۵	۰/۵
مدیریت جهانگردی	۲	۰/۵	۰/۵
کل	۳۹۱	۹۷/۰	۱۰۰/۰
بدون پاسخ	۱۲	۳/۰	
کل	۴۰۳	۱۰۰/۰	

جدول ۵: وضعیت التزام عملی به اعتقادات اسلامی و مؤلفه‌های آن

به تفکیک دانشجویان مؤنث و مذکر

سازه	نماز خواندن	التزام عملی به	روزه گرفتن	التزام عملی به	شرعی الهی	التزام عملی به احکام	با افراد مذهبی	التزام عملی به معاشرت	اعتقادات اسلامی	التزام عملی به
تعداد	مؤنث	۳۰۴	۳۰۴	۳۰۴	۳۰۴	۳۰۴	۳۰۴	۳۰۴	۳۰۴	۳۰۴
	مذکر	۹۶	۹۶	۹۶	۹۶	۹۶	۹۶	۹۶	۹۶	۹۶
میانگین	مؤنث	۵۱/۱۹	۵۰/۸۶	۵۱/۱۹	۵۱/۱۹	۵۱/۱۹	۵۱/۴۳	۵۱/۴۳	۵۱/۳۳	۵۱/۳۳
	مذکر	۴۶/۱۰	۴۷/۱۱	۴۶/۱۰	۴۶/۱۹	۴۶/۱۹	۴۵/۴۰	۴۵/۴۰	۴۵/۷۵	۴۵/۷۵
انحراف معیار	مؤنث	۸/۸۶	۸/۶۲	۸/۸۶	۸/۹۷	۸/۹۷	۸/۷۰	۸/۷۰	۸/۷۶	۸/۷۶
	مذکر	۱۲/۰۹	۱۳/۲۰	۱۲/۰۹	۱۲/۰۷	۱۲/۰۷	۱۲/۳۱	۱۲/۳۱	۱۲/۴۱	۱۲/۴۱
t	مؤنث	۳/۸۱	۲/۶۱	۳/۸۱	۳/۵۷	۳/۵۷	۴/۴۶	۴/۴۶	۴/۱۰	۴/۱۰
	مذکر									
Sig	مؤنث	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	مذکر									
وضعیت معنی‌داری	مؤنث	معنی‌دار	معنی‌دار	معنی‌دار	معنی‌دار	معنی‌دار	معنی‌دار	معنی‌دار	معنی‌دار	معنی‌دار
	مذکر									

جدول ۶: وضعیت پیشرفت تحصیلی دانشجویان به تفکیک جنسیت

سازه		معدل ترم قبل	معدل ترم کل	پیشرفت تحصیلی
تعداد	مؤنث	۳۰۴	۳۰۴	۳۰۴
	مذکر	۹۶	۹۶	۹۶
میانگین	مؤنث	۴۹/۸۹	۴۹/۸۰	۴۹/۸۳
	مذکر	۵۰/۲۵	۵۰/۶۳	۵۰/۴۵
انحراف معیار	مؤنث	۹/۷۷	۹/۸۰	۹/۷۱
	مذکر	۱۰/۸۱	۱۰/۷۱	۱۰/۹۶
t	مؤنث	-۰/۳۰	۰/۷۳	-۰/۵۳
	مذکر			
Sig	مؤنث	۰/۷۶	۰/۴۷	۰/۶۰
	مذکر			
وضعیت معنی داری	مؤنث	—	—	—
	مذکر			

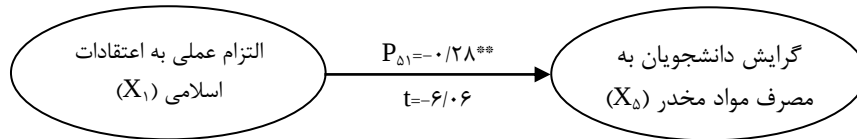
جدول ۷: تمایل به مصرف مواد مخدر و مؤلفه‌های آن به تفکیک دانشجویان مؤنث و مذکر

سازه	عامل خانوادگی	عامل محیطی - اجتماعی	عامل دوستان	عامل فردی	تمایل به مصرف مواد
تعداد	مؤنث	۳۰۴	۳۰۴	۳۰۴	۳۰۴
	مذکر	۹۶	۹۶	۹۶	۹۶
میانگین	مؤنث	۵۰/۵۸	۴۸/۷۵	۴۷/۵۲	۴۸/۴۶
	مذکر	۴۷/۹۲	۵۴/۸۵	۵۷/۹۲	۵۴/۶۸
انحراف معیار	مؤنث	۱۰/۵۵	۹/۱۷	۷/۹۴	۸/۸۲
	مذکر	۷/۸۰	۱۱/۱۱	۱۱/۷۹	۱۱/۹۹
T	مؤنث	۲/۶۶	-۵/۱۰	-۸/۰۸	-۴/۷۰
	مذکر				
Sig	مؤنث	۰/۰۰۸	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	مذکر				
وضعیت معنی‌داری	مؤنث	معنی‌دار	معنی‌دار	معنی‌دار	معنی‌دار
	مذکر				

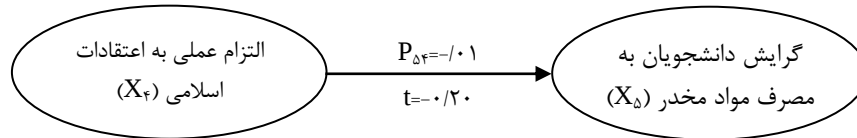
جدول ۸: محاسبه اثرات مستقیم و غیر مستقیم التزام عملی به اعتقادات اسلامی

و گرایش به مصرف مواد

نوع اثر	مسیر	میزان اثر بر اساس ضرایب بتا
مستقیم	$X_1 \rightarrow X_5$	-۰/۲۸
غیر مستقیم	$X_1 \rightarrow X_2 \rightarrow X_5$ $X_1 \rightarrow X_2 \rightarrow X_4 \rightarrow X_5$ $X_1 \rightarrow X_2 \rightarrow X_3 \rightarrow X_4 \rightarrow X_5$ $X_1 \rightarrow X_3 \rightarrow X_4 \rightarrow X_5$ $X_1 \rightarrow X_3 \rightarrow X_5$ $X_1 \rightarrow X_2 \rightarrow X_3 \rightarrow X_5$	$(۰/۰۶) \times (-۰/۱۷) = -۰/۰۱۰۲$ $(۰/۰۶) \times (۰/۰۴) \times (-۰/۰۱) = -۰/۰۰۰۲۴$ $(۰/۰۶) \times (۰/۱۶) \times (۰/۰۶) \times (-۰/۰۱) = -۰/۰۰۰۰۰۶$ $(-۰/۲۲) \times (۰/۰۶) \times (-۰/۰۱) = ۰/۰۰۰۱۳$ $(-۰/۲۲) \times (۰/۲۱) = -۰/۰۵۰$ $(۰/۰۶) \times (-۰/۱۶) \times (۰/۲۱) = -۰/۰۰۲۰$
کل اثرات غیر مستقیم		-۰/۰۶
مجموع اثرات مستقیم و غیر مستقیم		-۰/۳۴

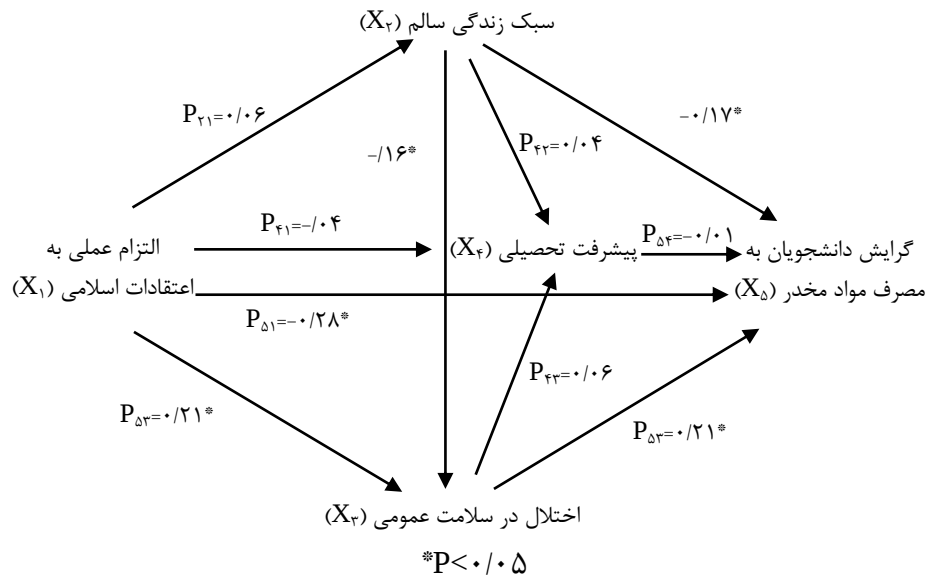

نمودار ۱: روند نمای تحلیل مسیر مستقیم بین التزام عملی به اعتقادات اسلامی و گرایش به مصرف مواد

نمودار ۲: روند نمای تحلیل مسیر مستقیم بین پیشرفت تحصیلی و گرایش به مصرف مواد

ولی اله خوش طینت

نمودار ۳: روند نمای تحلیل مسیر مستقیم بین التزام عملی به اعتقادات اسلامی و گرایش به مصرف مواد

پی‌نوشت‌ها

1. Validity
2. Reliability

فهرست منابع

منابع فارسی:

- آذربایجانی، مسعود. موسوی اصل، مهدی. (۱۳۸۵ ش.). درآمدی بر روانشناسی دینی. تهران: انتشارات سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها، ص ۲۰۷.
- آقابخشی، حبیب. (۱۳۷۹ ش.). اعتیاد و آسیب‌شناسی خانواده: مصون‌سازی کودکان در برابر اعتیاد. تهران: دانش‌آفرین، ص ۲۶۳.
- باقیانی مقدم، محمدحسین. هداوندخانی، مریم. مؤمنی سروستانی، مرضیه. فاضل‌پور، شکوه. دهقانی تفتی، عارفه. (۱۳۸۹ ش.). نقش عوامل اجتماعی بر گرایش به مواد مخدر در جامعه از دیدگاه دانشجویان. پنجمین سمینار سراسری بهداشت روانی دانشجویان، صص ۷۱-۲.
- بهرامی احسان، هادی. (۱۳۷۸ ش.). بررسی مؤلفه‌های بنیادین سازش‌یافتگی در آزادگان ایرانی. رساله دکتری روانشناسی دانشگاه تربیت مدرس، ص ۱۲۸.
- ترقی‌جاه، صدیقه. نجفی، محمود. (۱۳۸۶ ش.). بررسی رابطه آسیب‌پذیری در برابر مصرف مواد و در معرض خطر خودکشی‌بودن با سلامت روانی و میزان بهره‌گیری از اعتقادات مذهبی. مجموعه مقالات چهارمین سمینار سراسری بهداشت روانی دانشجویان، صص ۹۱-۴.
- تمنایی‌فر، محمدرضا. عباسی مقدم، مینا. پورفرجاد، فاطمه. (۱۳۸۶ ش.). تأثیر آموزش سبک زندگی بر کاهش اضطراب امتحان، ارتقای سبک زندگی و بهبود عملکرد تحصیلی دانشجویان. مجموعه مقالات چهارمین سمینار سراسری بهداشت روانی دانشجویان، صص ۹۸-۱۰۲.
- خدایاری‌فرد، محمد. شهابی، روح‌اله. اکبری زردخانه، سعید. (۱۳۸۶ ش.). رابطه دین‌داری و خودکنترلی پایین با استعداد سوء مصرف مواد در دانشجویان. مجموعه مقالات چهارمین سمینار سراسری بهداشت روانی دانشجویان، صص ۱۲۸-۳۲.

دهکردیان، پریسا. گلزاری، محمود. (۱۳۸۹ ش.). میزان/اعتیادپذیری دانشجویان و شنایایی افراد مستعد سوء مصرف مواد. پنجمین سمینار سراسری بهداشت روانی دانشجویان، صص ۲-۹۱.

رزمجویی، رودابه. (۱۳۸۹ ش.). رابطه تعالی معنوی با احتمال آسیب‌پذیری نسبت به مصرف مواد مخدر در دانشجویان. مجموعه مقالات پنجمین سمینار سراسری بهداشت روانی دانشجویان، صص ۵-۱۹۴.

زارع، نجف. دانش‌پژوه، فرح. امینی، مرضیه. رازقی، محسن. فلاح‌زاده، محمدحسین. (۱۳۸۶ ش.). رابطه وضعیت تحصیلی با سلامت عمومی و عزت نفس در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شیراز. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی. دوره هفتم، شماره اول، صص ۶۷-۵۹.

زرانی، فریبا. وقار، معصومه. (۱۳۸۵ ش.). نیمرخ مصرف مواد در دانشجویان: مطالعه مقدماتی. مجموعه مقالات سومین سمینار سراسری بهداشت روانی دانشجویان، صص ۸-۲۱۲.

سراج‌زاده، سیدحسین. توکلی، مهناز. (۱۳۸۰ ش.). بررسی تعریف عملیاتی دینداری در پژوهش‌های اجتماعی. نامه پژوهش. سال پنجم، شماره بیست و بیست‌ویکم، صص ۳۹-۲۷.

شمسی میمنندی، منظمه. ضیاءالدینی، حسن. شریفی یزدی، علیرضا. (۱۳۸۷ ش.). عوامل مؤثر در گرایش به مواد مخدر از دیدگاه دانش‌آموزان دبیرستانی کرمان. مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی قزوین. دوره دوازدهم، شماره چهارم، صص ۷-۸۰.

ظهور، علیرضا. توکلی، علی. (۱۳۸۱ ش.). وضعیت نگرش مذهبی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کرمان در سال ۱۳۸۰. /رمغان دانش. دوره هفتم، شماره بیست‌وهشتم، صص ۳۱-۱۸.

منوچهری اردکانی، زهرا. کهن‌سال، هاجر. (۱۳۸۶ ش.). مقایسه سلامت روانی دانشجویان مشروط و غیرمشروط دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت. مجموعه مقالات چهارمین سمینار سراسری بهداشت روانی دانشجویان، صص ۹-۹۸۷.

مولوی، پرویز. رسول‌زاده، بهزاد. (۱۳۸۳ ش.). بررسی عوامل مؤثر در گرایش جوانان به مصرف مواد مخدر. فصلنامه اصول بهداشت روانی. شماره بیست‌ویک و بیست‌ودوم، صص ۵۵-۴۹.

نوابخش، مهرداد. پوریوسفی، حمید. (۱۳۸۵ ش.). نقش دین و باورهای مذهبی بر سلامت روان. پژوهش دینی. شماره چهاردهم، صص ۹۳-۷۱.

و ثوقی، منصور. (۱۳۷۶ ش.). *ارزیابی وضعیت موجود در مراکز بازپروری معتادان*. تهران: انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، ص ۲۶۱.

وردی‌پور، حمیداله. فرهادی‌نسب، عبدالله. بشیریان، سعید. محجوب، حسین. (۱۳۸۶ ش.). *الگو و عمل گرایش جوانان به سوء مصرف مواد*. مجله دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی شهید صدوقی یزد. دوره پانزدهم، شماره چهارم، صص ۴۲-۳۵.

یارمحمدیان، احمد. عریضی، حمیدرضا. باغبان، ایران. (۱۳۸۶ ش.). *تحلیل رابطه میان بهداشت روانی و پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشگاه اصفهان*. مجموعه مقالات چهارمین سمینار سراسری بهداشت روانی دانشجویان، صص ۹-۱۰۲۶.

منابع انگلیسی:

- Ashton, H. Stepney, R. (1982). *Smoking: psychology and pharmacology*. London: Tavistok, 222.
- Bannit, A. (2002). Health behaviors and academic performance among college students. *J H Psy*. 27, 202.
- Krejcie, RV. Morgan, DW. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational psychological Measurement*. 30, 607-10.
- Schuster, CR. Kilbey, MM. (1992). *Prevention of drug abuse*. In J. M. Last & R. B. Wallace (Eds). *Maxcy- Rosenav- Last public health and preventive medicine*. Norwalk, CT: Appleton & Lange, 268.
- Shopland, DR. Brown, C. (1985). Changes in cigarette smoking prevalence in the U. S.: 1955 to 1983. *Annals of Behavioral Medicine*. 7 (2): 5-8.

یادداشت شناسه مؤلف

ولی‌اله خوش‌طینت: استادیار، عضو هیأت‌علمی گروه الهیات و علوم اسلامی دانشگاه پیام نور، ایران.

پست الکترونیک: vkhoshtinat@gmail.com

Study the history of narcotics and evaluate the impact of adherence to the Islamic beliefs in the tendency of Ardabil Payame Noor university students to drug abuse through educational achievement

Valiollah Khoshtinat

Abstract

Addiction is one of the four century crises that involve communities. Now, according to the annual growth rate of addiction (8 percent) and population growth (under 3%), the number of opiate users is estimated 6 million. In addition, the prevalence of drug abuse among young people is growing as the age of the risk of addiction in Iran during the last two decades. Also it has been fallen to under 20 years and sometimes school period is over. In order to Study the history of narcotics and evaluate the impact of adherence to the Islamic beliefs in the tendency of Ardabil Payame Noor university students to drug abuse through educational achievement. The approximate numbers of 8,000 students in the first semester of the academic year 2009-2010 of Ardebil Payam Noor University, 403 students were selected as sample by cluster randomly sampling. Sample size was calculated based on Morgan table, including the $\alpha=0.05$. The research method was a descriptive correlation. data was collected using a following questionnaire 1- A questionnaire related adherence to Islamic beliefs with reliability $\alpha=0.98$, which includes some components such as obligation to saying prayers ($\alpha=0.93$), practicable obligation to fasting ($\alpha=0.94$), practicable obligation to divine legal orders ($\alpha=0.96$), and practicable obligation to having relation with religious people ($\alpha=0.92$); 2- Questionnaire related to drug consumption with reliability $\alpha=0.86$, which includes some components such as family factor ($\alpha=0.67$), social environmental factors ($\alpha=0.59$), friends ($\alpha=0.63$), and personal characteristics ($\alpha=0.78$). For achievement, the students previous term average score and total average were used collected data was reported descriptively, however, the main questions of the

research were analyzed inferentially using linear analysis. The result showed that: there is a direct negative and significant relation between adherence to Islamic beliefs and drug consumption. Total indirect impacts of adherence to Islamic beliefs on student's tendency to drug consumption were -0.06, which is a very low rate.

Keywords

Academic Achievement, Narcotics, Practical Adherence to Islamic Beliefs, History of Drug Abuse